

13 LAPSEN ASEMA ERILAISISSA PERHEISSÄ?

Tuomas Kurttila

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan alle 18-vuotiaat ihmiset ovat lapsia.¹ Perhettä koskevissa tilastoissa lapseksi taas määritellään vanhempien kanssa asuvat biologiset lapset, ottolapset sekä toisen puolison biologiset lapset ja ottolapset.² Tilastokeskuksen määrittelyssä lapsiperheitä ovat perheet, joissa asuu vähintään yksi alle 18-vuotias. Perheen muodostavat avio- tai avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevat yhdessä asuvat henkilöt ja heidän lapsensa tai jompikumpi vanhemmista lapsineen. Perheen muodostavat myös avio- ja avopuolisot sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia.³

Tässä artikkelissa huomio kiinnittyy lapsiperheisiin eli perheisiin, joissa asuu vähintään yksi alle 18-vuotias. Vuoden 2015 lopussa näitä perheitä oli Suomessa 571 000. Lapsiperheisiin kuuluu 40 prosenttia väestöstä, ja lapsia näissä perheissä on 1 053 000. Lapsiperheistä 60 prosenttia on avioparien ja 19 prosenttia avoparien perheitä. Yhden vanhemman perheitä, joissa on äiti ja lapsi/lapsia, on 18 prosenttia lapsiperheistä, kun taas isä–lapsi-perheitä 3 prosenttia. Rekisteröidyssä parisuhteessa, jossa oli lapsia, oli 626 perhettä, eli näiden perheiden osuus kaikista lapsiperheistä oli 0,1 prosenttia vuonna 2015.⁴

Nyt olemme määritelleet lapsen ja perheen. Mitä sitten ovat lapsen asema ja perheen erilaisuus? Lapsen asemaa pidän mahdollisena lähestyä ainakin juridisena eli oikeudellisena, historiallisena, kulttuurisena (koko yhteiskunnan taso) ja yksilön hyvinvointiin liittyvänä kysymyksenä. Yksilöön liittyvä tarkastelu avautuu itselleni lapsen subjektiivisena arviona omasta elämästään tai ”ulkopuolisena” tarkasteluna lapsen elämästä, usein hyvinvoinnista tai

1 Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991; Lapsen oikeuksien yleissopimus.

2 Tilastokeskus, Käsitteet: lapsi.

3 Tilastokeskus, Käsitteet: perhe.

4 Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet 2015.

pahoinvoinnista, erityisesti rekisteritietojen valossa. Tarkastelen lapsen asemaa artikkelin mahdollistamassa mitassa edellä todetuista näkökulmista.

Entä se perheen erilaisuus? Mitä on erilaisuus? Taidan ohittaa koko kysymyksen niin sanotusti alta riman toteamalla, että erilaisuus on lapsen kontekstissa kaikkia mahdollisia perherakenteen ja tosiasiallisen perhe-elämän, jota arjeksikin kutsutaan, variaatioita. Nykypäivänä perheiden erilaisuus kääntyy moninaisuudeksi, jonka sisältö tyypistyy helposti tarkasteluun perheen huoltajien välisestä juridisesta suhteesta, joka voi avioliittolain⁵ viimeisimpien muutosten voimaan tultua olla luonteeltaan avioliitto, avioliitto tai yksinhuoltajuus. Perheen erilaisuus on kuitenkin enemmän. Siksi on mentävä hetkeksi sanan ”erilaisuus” ytimiin.

Kreikan sana *heteros* tarkoittaa toista tai tois-, eri- ja erilais-etuliitettä. Kreikan sana *genos* taas syntyä. Heterogeeninen tarkoittaa erilaisista aineksista kokoonpantua, hajarakenteista, epäyhtenäistä, ja sen vastakohta on homogeeninen, joka taas tarkoittaa ominaisuuksiltaan samanlaisista osista koostuvaa, yhtenäistä.⁶ Joudunkin toteamaan, mutta emme anna sen liiaksi häiritä, että kaikki perheet ovat erilaisia keskenään. Perhe on aina oma erityinen kokoonpanonsa sukujen, perinteiden ja olosuhteiden vuorovaikutusverkostossa. Jotta en tee tätä artikkelia mahdottomaksi, pyrin tarkastelussani lapsen asemasta löytämään tutkimustiedon valossa tekijöitä, jotka lapsen yksilöön liittyvässä arvioissa nostavat esille tietynlaisia perheitä. Silti tämäkin pakenee sitä pääsanomaa, jonka paljastan jo tässä: ei ole erilaisia perheitä tai on ainoastaan erilaisia perheitä, toisin sanoen on vain perheitä. Saman perheen sisaruksetkin voivat kokea huoltajansa, esimerkiksi heidän oikeudenmukaisuutensa tai epäoikeudenmukaisuutensa, eri tavoin. Kiitän samalla kirjan toimittajaa antamastaan otsikosta, johon lisäksi kysymysmerkin.

Mitä on hyvä hoiva?

Lapsen asema määrittyy ajassa ja paikassa. Tänä päivänä kristillisen perisyn- tiopin kysymys, onko lapsi hyvä vai paha, on väistynyt ja tilalle ovat tulleet kysymykset mielekkästä elämästä, hyvästä perheestä, vanhemmuudesta ja

5 Avioliittolaki 234/1929.

6 Uusi sivistyssanakirja 2000, 235, 261.

lapsuudesta.⁷ Lapsen asemaa on tarkasteltava osana niitä kasvatuksen ihanteita ja tavoitteita, joita tietyssä ajallisessa tarkastelupisteessä on.

Suomalaisessa yhteiskunnassa kasvatuksen tavoitteet ja tietyt ihanteet on kirjattu lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Tässä laissa säädetään, mitä on lapsen hyvä hoiva: ”Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.”⁸ Laissa säädetään myös lapsen ja hänen vanhempien suhteesta: ”Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä.”⁹

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulain mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla ”on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista”. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa säädetään.¹⁰

Lastensuojelun keskeisenä periaatteena on lastensuojelulain mukaisesti lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen. Lastensuojelussa korostuu lapsen edun arviointi muun muassa lastensuojelun toimenpiteiden valinnassa. Tätä koskien laissa säädetään periaatteista, jotka on lapsen edun arvioinnissa otettava huomioon. Nämä osaltaan muodostavat suomalaisen lainsäädännön sisältöä lapsen hyvästä hoivasta. Lastensuojelun tulisi lastensuojelulain mukaan turvata lapselle:

- 1) tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus;
- 4) turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus;

7 Hirsjärvi & Laurinen 2004, 118.

8 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 1 § 3.

9 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 1 § 1.

10 Lastensuojelulaki 417/2007, 2 §.

- 5) itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioistaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen.¹¹

Hyvän hoivan pitäisi toteutua jokaisen lapsen kohdalla. Käsitteellisesti hoiva voidaan jakaa esimerkiksi seuraavasti: välittämiseen, vastuullisuuteen, käytännön hoivaan ja hoivan vastaanottamiseen. Hoivaa voidaan tarkastella myös kahtaalta: välittämisenä ja hoivana.¹² Suomessa lainsäädäntö ei lähesty hyvää hoivaa perheiden tai huoltajien näkökulmasta vaan nimenomaan lapsen. Lapsiasiavaltuutettuna pidän tätä tärkeänä. Lapsi ei määriy yksilöllisenä suhteessa perheeseensä, vaan yksilöllisenä sellaisenaan lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säätäessä lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamisesta ”lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti”.¹³

Tätä lainsäädännöstä ilmenevää suhtautumista lapsuuteen tukee yhteiskuntatieteellisessä lapsuustutkimuksessa tehty havainto, ettei lapsuutta ajatella enää vain osana perhe-elämää eikä lapsia ainoastaan hoivan ja suojelun kohteina, vaan lapsuutta pidetään sellaisenaan tärkeänä elämänvaiheena.¹⁴ Samaan aikaan perhesuhteissa korostuu hoivan näkökulma, johon liittyy julkisuudessa käytävä moralisoiva keskustelu vanhemmuuden ja kasvatuksen laadusta. On jopa arvioitu, että 2000-luvun perhesuhteita koskeva tärkein aihe on kysymys hoivavastuusta. Perheestä ja vanhemmuudesta ollaan huolissaan.¹⁵

Kuka vastaa lapsen hoivasta?

Suomen lainsäädännön mukaan huoltajalla eli vanhemmalla on selkeästi ensisijainen kasvatusvastuu. Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta mukaan lapsen huoltajina toimivat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu. Lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta tai sitä ennen menee avioliittoon.¹⁶

---

11 Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §.

12 Sévon & Norko 2008, 15.

13 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 1 §.

14 Nätkin 2003, 25.

15 Sévon & Norko 2008, 13–14.

16 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 3 §.

Huoltajan tehtävistä säätävän lain mukaan ”lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi”. Huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa, huoltajan on keskusteltava lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin.¹⁷

Hyvän perheen määrittelyä lienee syytä yksinkertaistuksen riskin vuoksi välttää, mutta perheen tehtäviä on mahdollista määritellä. Sirpa Taskinen on kirjannut perheen tehtäviksi seuraavat:

- 1) Puolisoiden välisen suhteen solminen.
- 2) Lasten saaminen ja puolisoitten seksuaalinen suhde.
- 3) Nimen ja aseman antaminen lapselle.
- 4) Lasten perushoito.
- 5) Lasten kasvattaminen.
- 6) Perheenjäsenten suojeleminen.
- 7) Perheenjäsenten tunne-elämän edistäminen.
- 8) Palvelujen ja voimavarojen turvaaminen perheenjäsenille.¹⁸

Perheen tehtäviä tarkasteltaessa huomaamme ajallista jatkumoa. Vaikka lapsen asema perheessä toteutuu edellä todetusti ajassa ja paikassa, on perhe yksikönä osa ajallista jatkumoa perheen sisällä (esimerkiksi puolisoitten suhteen solmimisesta lasten saamiseen) sekä sukupolvissa perheiden kesken. Siksi lapsen asemaa ja hyvinvointia on syytä tarkastella ajallisena ja sukupolvisena kysymyksenä – on tutkittava, missä määrin lapsen asema periytyy.

Ottaen erityisesti huomioon tämän julkaisun taustaa on syytä todeta, että sukupolvien välisten rajojen ylittyminen perheen jäsenten ja suvun keskinäisissä suhteissa korostuu monissa uskonnollisissa ja filosofisissa traditioissa ja teksteissä. Raamatun vanha käännös korostaa vanhempien vastuuta ja vanhempien pahojen tekojen kostamista useassa polvessa.¹⁹ Aristoteleen teksteissä ihmisen onnellisuus vaikuttaa siihen, miten onnellinen ihminen on

---

17 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 4 §.

18 Hirsjärvi & Laurinen 2004, 63.

19 Raamattu 1933, esim. 2. Moos. 20:5, 2. Moos. 34:7, 4. Moos. 14:18, 5. Moos. 5:9.

kuoleman jälkeisessä elämässä. Samoin konfutselaisuus korostaa sukupolvien välistä voimaa hyvän elämän ja onnen jatkajana.²⁰

Perheiden moninaisuus on aiheena vielä uusi. Ajattelen, että jo tarve määrittää perheiden moninaisuutta kertoo asetelmasta, jossa perhettä verrataan tiettyyn normiin. Ritva Nätkin toteaa, että perheitä koskevassa keskustelussa etsitään alkuperäistä, oikeaa ja luonnollista perhettä. Tällöin ytimeen nousee ajatus ”ehjästä ydinperheestä”. Asetelmaan sisältyy pohdinta siitä, minkälaisen riskin erilaiset perhemuodot tuovat lapsen hyvinvoinnille.²¹

Miten lapset voivat erilaisissa perheissä?

Suomessa vuonna 1987 syntyneiden lasten ja nuorten pitkittäisseuranta 21 ikävuoteen saakka eli Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimus antaa tietoa lapsuuden kasvu- ja elinympäristön vaikutuksista lapsen ja nuoren hyvinvointiin. Tutkimuksesta ilmenee, että lapsuuden kasvu- ja elinympäristö vaikuttavat välittömästi ja sukupolvisesti ihmisen pärjäävyyteen ja hyvinvointiin. Vanhempien sosioekonominen asema, koulutus, taloudellinen tilanne ja terveydellinen tila sekä perhesuhteiden muutokset näkyvät lapsen ja nuoren elämässä. Tutkimus osoittaa, että lasten ja nuorten hyvinvointiin vaikuttaa voimakkaasti lapsen vanhempien elämäntilanne. Hyvinvointi eriytyy, ja ongelmat koulutuksessa, mielenterveydessä sekä toimeentulossa kasaantuvat ja periytyvät.²²

Millaisia sitten ovat olleet vuonna 1987 syntyneiden lasten kasvu- ja elinolot vuoteen 2008 asti? Voimme lähestyä kysymystä tarkastelemalla vanhempien elämää ja asemaa. Kuten on sanottu, vanhemman elämä on jonkun lapsuus.

Vuonna 1987 syntyneiden vanhemmista avioliitossa oli 58 prosenttia vuonna 2009. Seuranta-aikana 1987–2008 eronneita oli 30 prosenttia. Toimeentulotukea oli vuosina 1987–2008 saanut 38 prosenttia (molemmat tai toinen vanhemmista). Psykiatrinen diagnoosi oli äideistä 11 prosentilla, isistä 8 prosentilla. Psykiatrisen erikoissairaanhoidon poliklinikkakäyntejä oli vuosina 1998–2008 äideistä ollut 11 prosentilla, isistä 8 prosentilla. Psykiatrisen erikoissairaanhoidon osastohoitoja oli vuosina 1969–1998 äideistä 5 prosentilla, isistä 6 prosentilla.²³

---

20 Hirsjärvi & Laurinen 2004, 67–68.

21 Nätkin 2003, 16–17.

22 Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012, 3, 7.

23 Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012, 24.

Lapsen asema perheessä, jossa mieli oireilee

Hoivan näkökulmasta lasta, jonka vanhemmalla on ollut mielenterveyden oireilua, on tuettava erityisellä tavalla. Yhteiskuntapolitiikassa on ensisijaisen tärkeää, että lapsen tarpeisiin kiinnitetään huomiota ja ymmärrystä. Lapsiasiavaltuutettuna tekemäni kuulemiset lapsille, joiden perheissä on tai on ollut päihde- ja/tai mielenterveyden ongelmia, osoittavat lasten jäävän usein ilman tukea, kun perheen vanhempaa hoidetaan.

Lasten perhetaustan vaikutus vuonna 1987 syntyneiden lasten hyvinvointiin on vahva. Psykiatrisessa hoidossa olleiden vanhempien lapsista 28 prosentilla oli psykiatrisen erikoissairaanhoidon tai mielenterveyslääkkeiden käyttöä, kun vastaavasti lapsilla, joiden vanhemmilla ei ollut psykiatrisen erikoissairaanhoidon tai mielenterveyslääkkeiden käyttöä, näitä tarpeita oli 18 prosentilla.²⁴ Tässä yhteydessä en ota kantaa siihen, mistä syystä mielenterveyden ongelmat perheessä ilmenevät lapsilla ja vanhemmilla. Yhteiskuntapolitiikan kannalta oleellista on, että näiden lasten asema ja ongelmien periytyvyys tunnustetaan.

Työssäni on noussut esille lasten kokema häpeä, kun perheessä on mielenterveyden- ja päihdeongelmia. Havaintoni on, ettei näitä lapsia kohdata heidän luontaisissa kasvuympäristöissään riittävällä tavalla. Keskeisimmät näistä ovat päiväkoti, peruskoulu, lukio ja ammatillinen oppilaitos. Lapset viestivät, ettei heillä ole ammattilaisia, joiden luo voi mennä ilman kynnyksiä purkamaan omia tuntemuksiaan vanhemman sairastaessa. Tällöin ei löydy sitä aikuista, joka voisi täydellä ammatillisella luottamuksella sanoa lapselle: ”Vaikka sinun vanhempasi on kipeä, sinussa ei ole vikaa. Ja sinusta tämä kaikki saa tuntua pahalta ilman, että sinä olisit saman sairauden kantaja kuin vanhempasi.”

Olen esittänyt Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle sekä Opetushallitukselle, että ne laatisivat koulutuksen järjestäjille ohjeen *Kouluterveyskyselyyn* käymisestä läpi lasten kanssa häpeän kokemusten käsittelemiseksi. Tämä auttaisi lapsia tunnistamaan omassa mielessä olevien ahdistusten yleisyyttä (”en ole ainoa”) ja toisaalta loisi lapselle turvallisuuden tunnetta esimerkiksi nuorisotyön, kouluterveydenhuollon ja kuraattoritoiminnan aikuisista, jotka lapsen asioissa voivat olla tukena (”en ole yksin”).²⁵

24 Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012, 28.

25 Ks. esim. Lapsiasiavaltuutettu 2017, 22–24.

Psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidettujen vanhempien perheistä 33 prosenttia oli saanut toimeentulotukea. Perheistä, joiden vanhemmat eivät olleet saaneet psykiatrista erikoissairaanhoidoa, toimeentulotukea oli saanut 20 prosenttia. Sinänsä tässä on looginen yhteys, kun tarkastellaan psykiatrisessa hoidossa olleiden vanhempien lasten koulutustasoa. Heistä 23 prosenttia oli vailla peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa 21-vuotiaaksi tullessaan, kun muiden lasten kohdalla tämä lukema oli 17 prosenttia. Huono-osaisuuden kasautuminen ulottuu rikostuomioihinkin. Psykiatrisessa hoidossa olleiden vanhempien lapsista rikostuomion oli saanut 11 prosenttia, kun muiden lasten lukema oli 8 prosenttia.²⁶

Lastensuojelun tehtävänä on turvata lapsen suotuisat kasvu- ja elinolosuhteet. Tähän viittasin edellä avatessani lastensuojelulain keskeisiä periaatteita. Lapsen asemaa perheessä voidaan hahmottaa tarkastelemalla, kuinka hyvin perhe kykenee lapsen hoivasta huolehtimaan. Kiinnostavaa on vuonna 1987 syntyneiden lapsuutta tarkasteltaessa, miten voimakas vaikutus vanhempien mielenterveyden oireilulla on kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Psykiatrista hoitoa saaneiden vanhempien lapsista 8 prosenttia oli ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle, kun muista lapsista kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli 2 prosenttia.²⁷

Lapsen asemaa perheessä määrittelee voimakkaasti vanhempien kyky kantaa heille annettu (moraalinen) ja määrätty (lainsäädäntö) kasvatusvastuu. Vanhemmilla on ensisijainen kasvatusvastuu, yhteiskunnalla viimesijainen. On vaikea valita, onko osuvampaa käyttää lastensuojeluasiakkuudesta ilmaisuja *joutuminen* vai *pääseminen*. Joka tapauksessa lastensuojelu on lapsen asemaa perheessä voimakkaasti uudelleen määrittävä yhteiskunnan toimenpide. Siksi pysähdymme hieman pidemmäksi aikaa tarkastelemaan lastensuojelussa olevien lasten arkea ja perhetaustaa.

Lastensuojelutarpeen taustoista

Tarvittaessa lapsi on otettava huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto. Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lastensuojelulain mukaan lapsen sijaishuolto voidaan

26 Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012, 28.

27 Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012, 28.

järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla.

Mitä voimme sanoa sijaishuollossa olleiden lasten hyvinvoinnista? Entä lapsen omasta arviosta? Emme kovinkaan paljon. Lapsiasiavaltuutettuna olen joutunut useaan otteeseen huomauttamaan Suomen hallitusta sen vähäisistä toimista tietojen keräämiseksi lastensuojelussa olevien lasten hyvinvoinnista.²⁸

Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushankkeessa (LaskeTut) toteutetussa Huostaanoton syyt ja taustat (HuosTa) -tutkimuksessa tutkimusaineisto koostui 410 lapsesta, joiden kohdalla oli tarvittu tai harkittu sijoitusta oman kodin ulkopuolelle. Aineisto muodostuu sosiaalityöntekijöiden käytössä olevista dokumenteista, tiedoista ja arvioinnista.²⁹ Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä oli tapahtunut elämän aikana monia muutoksia niin perhesuhteissa, kasvuympäristöissä kuin asuinympäristöissä. Elämän voi sanoa olleen jatkuvaa muutosta, jossa kodin ulkopuolelle sijoittaminen on yksi muutos monien aikaisempien muutosten jatkeeksi.³⁰

Kodin ulkopuolisen sijoituksen tarve näyttää korostuneen lapsilla, joiden vanhemmilla on työttömyyttä. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten äideistä työssä kävi 39 prosenttia, isistä 48 prosenttia. Työttömistä vanhemmista useilla oli takanaan jo pitkäaikainen työttömyys. Vaikka tässä yhteydessä en pohdi vanhempien taustan ja lapsen aseman syy-seuraussuhdetta, työttömyyden ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyyden vaikutus lastensuojelun tarpeeseen on silti huomion arvoista. Alle kouluikäisten lasten perheissä korostui heikko sosioekonominen tausta verrattuna murrosikässä sijoitettujen lasten perheisiin. Pienten lasten perheiden äideistä 26 prosenttia oli eläkkeellä tai pitkäaikaissairaina, 23 prosenttia työttöminä.³¹

Entä lastensuojelutarpeessa olevien lasten vanhempien työllisyystaustat verrattuina muuhun väestöön? Koko väestössä vuonna 2014 naisista työllisiä oli 67–82 prosenttia, kun tutkimuksessa lastensuojelutarpeessa olevien lasten taustoista alle kouluikäisten lasten äideistä työllisiä oli 15 prosenttia, 7–12-vuotiaiden äideistä 35 prosenttia ja murrosikäisten lasten äideistä 53 prosenttia.³² Äideistä 35 prosentin arvioitiin olevan kiinnittynyt työelämään, isistä 54 prosentin.

28 Ks. esim. Lapsiasiavaltuutetun tutkimusaloite koulukoteihin sijoitettujen lasten kuulemiseksi: Lapsiasiavaltuutettu 2016.

29 Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 6.

30 Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 56.

31 Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 61.

32 Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 62.

Huostaanoton taustoja ja syitä selvittäneessä tutkimuksessa ilmeni, että lasten asuinperheistä 49 prosentilla taloudellinen tilanne oli huono. Pienten lasten perheistä 65 prosentissa taloudellinen tilanne arvioitiin huonoksi. Lapsista 44 prosenttia asui perheessä, joka oli sosiaalityöntekijän tiedon mukaan saanut toimeentulotukea viimeisten 12 kuukauden aikana. Alle kouluikäisistä lapsista 70 prosenttia asui toimeentulotukea saaneessa perheessä.³³

Lapsen sijoituksen taustalla näkyi vahvasti vanhemman mielenterveyden oireilu. Sijoitetuista lapsista lähes 60 prosenttia asui perheessä, jossa vanhemmalla oli mielenterveyden oireilua. Joka kolmannen lapsen kohdalla tämä kuvasi paljon lapsen sijoitustilannetta. Lapsista 26 prosentilla vanhempien alkoholinkäytön arvioitiin vaikuttaneen paljon sijoitustarpeeseen. Muiden päihteiden ja huumeiden käyttö vaikutti paljon lapsen sijoitukseen 14 prosentissa sijoitustapauksia. Lapsista 14 prosentilla oli taustalla paljon pahoinpitelyä tai sen epäilyä.³⁴

Lapsen ongelmallisen käytöksen taustalla oli sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan usein psyykkistä oireilua ja mielenterveysongelmia. Näin oli kahden lapsen kohdalla kolmesta, ja paljon tätä ilmeni 37 prosentilla lapsista. Yli 13-vuotiaista oli paljon alkoholin käyttöä neljänneksellä lapsista, 23 prosentilla muiden päihteiden ja huumeiden käyttöä.³⁵

Yli 60 prosenttia lapsista ja nuorista, joiden kohdalla on tarvittu tai harjattu sijoitusta oman kodin ulkopuolelle ja joilla on todettu päihdepalvelujen tarve, on jäänyt ilman tätä palvelua. Kyse on lapsista ja nuorista, joilla sosiaalityöntekijät ovat todenneet paljon tai erittäin paljon päihdeongelmia. Sijoitustilanteessa joka kolmas mielenterveysongelmainen lapsi tai nuori ei ole saanut mielenterveyspalveluja. Päihdeongelmallisista vanhemmista päihdepalveluja oli saanut alle puolet. Hieman yli puolet mielenterveysongelmallisista vanhemmista oli saanut jotain mielenterveyspalvelua.³⁶

Vuonna 1987 syntyneistä kerätyn aineiston mukaan vanhemman mielenterveyden oireilu heikensi merkittävästi lasten ja nuorten asemaa perheessä verrattuna muihin lapsiin ja nuoriin. Kyse ei ollut ainoastaan huostaanoton yleisyydestä vaan myös mielenterveyden oireilun periytyvyydestä tarkasteltaessa psykiatrisen hoidon tarvetta lapsen kohdalla. Huostaanottojen taustoja ja syitä tutkittaessa taas selvisi, että lastensuojeluausiakkuuden syynä on usein

33 Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 65–66.

34 Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 69.

35 Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 72.

36 Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 81–82.

mielenterveyden oireilu ja päihteiden käyttö. Tutkimus osoitti, etteivät lapsi ja hänen vanhempansa saa näihin ongelmiin sosiaalityöntekijän tarpeelliseksi arvioimia palveluja.

Arvioitaessa lapsen asemaa perheessä, jossa on lastensuojelun tarvetta, eli huoltajien heikkoa kykyä kantaa hoivavastuuta lapsesta, on tarpeen tunnistaa ideaalitalan rinnalla riittävän hyvä tilanne. On monella tapaa ymmärrettävää, että mielenterveyden oireilua ilmenee enemmän lapsilla ja nuorilla, joiden vanhemmilla on ollut vastaavaa oireilua. Saman loogisuuden voimme ymmärtää lastensuojelutarpeena: kun vanhemmalla elämä on vaikeaa jo oman itsensä kanssa, on vaikea kuvitella tämän olevan heijastumatta hoivavastuun kantamiseen. Suomalaisen yhteiskunnan kannalta ongelmallisimmaksi muodostuu asetelma, jossa mielenterveyden ja päihdepalvelujen tarpeessa olevat perheet eivät saa tarvitsemiaan palveluja. Lastensuojelun sijaishuollon epäkoh-tia ja lasten kaltoinkohtelua lastensuojelussa vuosina 1937–1983 selvittänyt historiatutkimus jättää avoimeksi monia kysymyksiä, joiden kohdalla joudun kysymään, mikä on muuttunut.³⁷ Häpeä ja stigma perheen erilaisuudesta, kun mieli on järkkynyt ja arki alkoholisoitunut, näyttää olevan edelleen syvä.

Perhemuodon yhteys lapsen hyvinvointiin

Lapsiasiavaltuutettuna olen kolmen vuoden aikana saanut satoja yhteydenot-toja kansalaisilta erotilanteissa, huoltoriidoissa ja -kiistoissa sekä vaikeudesta taata lapselle hyvä hoiva vanhempien parisuhteen päättyessä. Yhteydenot-tajissa on poikkeuksellisen paljon isovanhempia, joilla ei ole enää yhteyttä omaan lapsenlapsensa. En unohda soittoa, jossa isoäiti pohti, miten hän voisi saada joululahjan toimitettua lapsenlapselle, jota hän ei ole nähnyt vuosiin. Nämä yhteydenotot eivät jäätä rauhaan. Ne kertovat, miten paljon jännitettä eroihin Suomessa liittyy. Ensimmäisen solmitun avioliiton eron todennäköisyys vuonna 2016 oli 39 prosenttia.³⁸

Edellä käsitelty huostaanottojen syitä ja taustoja selvittänyt tutkimus valaisee perheessä tapahtuneiden muutosten suurta vaikutusta lapsen hy-vinvointiin. Tässä yhteydessä tuon esille Antti Rissasen ansiokkaan avauksen ymmärtää eri perhetaustojen vaikutusta lapsen hyvinvointiin. Aihe on uusi

37 Ks. Hytönen & Malinen & Salenius & Haikari & Markkola & Kuronen & Koivisto 2016.

38 Ks. Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset 2016.

ja saattaa herättää moralisoivaa sävyä hyvästä tai oikeasta perheestä. Tästäkin huolimatta aihetta on lähestyttävä tutkimustiedon valossa.

Sijoitustarpeessa olleiden lasten perheen sisäiset tai uusperheiden väliset vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat ovat hyvin yleisiä. HuosTa-tutkimuksessa ne olivat taustalla 76 prosentissa tapauksista. Jopa 50 prosentilla lapsista nämä olivat esillä paljon. Jatkuvat huoltoriidat olivat vaikuttaneet paljon sijoitustarpeeseen 10 prosentilla lapsista.³⁹

Lapsen perhemuodon vaikutusta lapsen hyvinvointiin on Suomessa tutkittu käyttäen Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin vuonna 2012 keräämää *nuorisoriikollisuus*-kyselyyn aineistoa. Vastajina olivat Suomen peruskoulun 9. luokan oppilaat, joista muodostettiin tutkimuksen otos huomioiden erilaisen kuntatyyppien edustavuus. Kyselyyn vastasi 4 855 yhdeksäsluokkalaista vastausprosentin ollessa 80. Kyselyssä tiedusteltiin, kenen kanssa lapsi asuu, minkä pohjalta muodostettiin perhemuodoista neljä kategoriaa:

- 1) ydinperhe eli äidin ja isän kanssa asuvat (68 prosenttia vastaajista);
- 2) vuoroasuvat eli osan aikaa äidin ja osan aikaa isän kanssa asuvat (10 prosenttia);
- 3) yhden vanhemman kanssa asuvat eli pääsääntöisesti toisen biologisen vanhemman kanssa asuvat (12 prosenttia);
- 4) uusperheessä eli vanhemman ja isä/äitipuolen kanssa asuvat (10 prosenttia).⁴⁰

Tutkimuksen perushypoteesit tulevat aikaisemmasta tutkimuksesta. Tämän perusteella oletuksena on, että eri perhemuodoista tulevat lapset eroavat toisistaan mitatuilla hyvinvoinnin ja riskikäyttäytymisen osa-alueilla, kun tarkastelussa ovat päihteiden käyttö, koulumenestys sekä oppimis- ja univaikeudet. Oletuksena on, että ydinperheissä elävät lapset ovat hyvinvoivimpia ja heidän riskikäyttäytymisensä on vähäistä. Toisena oletuksena on, että vuoroasuminen hyödyttää lapsia verrattuna muihin perhemuotoihin kuin ydinperheeseen.⁴¹

Suomessa tehty tutkimus tuki tutkimuksen hypoteeseja. Ydinperheissä elävien lasten hyvinvointi oli korkeampi ja riskikäyttäytyminen vähäisempää kuin muissa perhemuodoissa elävillä lapsilla. Jokaisen muuttujan suhteen uusperheiden lasten riskitasot olivat tilastollisesti merkitseviä. Vuoroasuvilla

39 Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 70.

40 Rissanen 2016, 250.

41 Rissanen 2016, 249.

nuorilla riskitaso ydinperheessä eläviin lapsiin verrattuna oli merkitsevä ainoastaan huumeiden käytön suhteen. Toisen vanhemman luona asuvilla ero ydinperheessä eläviin verrattuna oli merkitsevä kaikkien muiden paitsi univaikeuksien suhteen.⁴²

Tulokset todistavat ydinperheen suojaavasta vaikutuksesta ja vuoroasumisen hyödyistä muihin lapsen asumismuotoihin (pois lukien ydinperhe). Tästä huolimatta on syytä välttää liian suoria johtopäätöksiä tietyn perhemuodon hyvyydestä tai huonoudesta. Ydinperheessä kasvavan lapsen hoivassa voi olla ymmärrettävästi vakavia puutteita. Lisäksi on syytä ottaa huomioon, että ydinperheen ulkopuolisten perhemuotojen itsenäiset riskitasot jäävät suhteellisen mataliksi, korkeimmillaan kaksinkertaisiksi ydinperheeseen verrattuna.⁴³

Maahanmuuttajataustaisilla lapsilla monia ongelmia

Yksi tapa tarkastella lapsen perhettä ja erilaisuutta on perheen suhde Suomeen kotimaana. Tälle tarkastelulle kiinnostavan aineiston antaa *Kouluterveyskysely*⁴⁴, jossa 8. ja 9. luokan oppilaat sekä toisen asteen 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijat vastaavat elämäänsä liittyviin kysymyksiin, jatkossa lisäksi 4. ja 5. luokan oppilaat. *Kouluterveyskyselyssä* tuotettiin vuonna 2013 ensimmäistä kertaa Suomessa tietoa maahanmuuttajataustaisten nuorten terveydestä ja hyvinvoinnista. Lapsiasiavaltuutettuna olen tuonut näitä tuloksia valtioneuvoston tietoon muun muassa lakisääteisissä arvioinneissani lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin tilasta. Samalla koen, että tulokset ovat edelleen jääneet yhteiskunnassamme toistaiseksi ymmärtämättä.

Maahanmuuttajataustaisiksi luokiteltiin raportissa lapset, jotka ovat syntyneet ulkomailla tai Suomessa maahan muuttaneille vanhemmille. Maahanmuuttajataustaiset lapset jaettiin ensimmäisen ja toisen sukupolven maahanmuuttajiin. Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajia olivat ulkomailla syntyneet lapset, joiden vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla tai joiden vanhemmista toinen oli syntynyt ulkomailla ja toisen vanhemman syntymämaasta puuttui tieto. Toisen sukupolven maahanmuuttajia olivat taas lapset, jotka ovat syntyneet Suomessa, mutta joiden vanhemmat olivat syntyneet

---

42 Rissanen 2016, 252.

43 Rissanen 2016, 253.

44 Ks. Kouluterveyskysely.

ulkomailla. Tähän ryhmään luokiteltiin lapset, joiden vanhemmista toinen oli syntynyt ulkomailla, mutta toisen vanhemman syntymämaasta puuttui tieto.⁴⁵

Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajalapset (N=2 784) erottuvat huolestuttavalla ja kielteisellä tavalla muista ryhmistä. Ensimmäisen polven maahanmuuttajilla oli havaittavissa monia ongelmia.

Ensimmäisen polven maahanmuuttajalapsilla oli muita lapsia selvästi yleisemmin keskusteluvaikeuksia vanhempiensa kanssa. Joka neljäs ensimmäisen polven maahanmuuttajapojista ja -tytöistä lähes joka viides ilmoitti, ettei juuri koskaan pysty keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa. Kantaväestön lapsista, 8. ja 9. luokan oppilaista, 6–9 prosenttia ilmoitti keskusteluvaikeuksista vanhempiensa kanssa.⁴⁶

Maahanmuuttajataustaiset lapset kertoivat olevansa huomattavasti useammin vailla ystävää kuin kantaväestöön kuuluvat lapset. Kun kantaväestön pojista 10 prosenttia kertoi olevansa vailla läheistä ystävää, ensimmäisen polven maahanmuuttajista vastaava luku oli 29 prosenttia. Ensimmäisen polven maahanmuuttajatyttöistä 16 prosenttia sanoi olevansa vailla läheistä ystävää, kun lukema valtaväestön tytöillä oli 5 prosenttia.⁴⁷

Ensimmäisen polven maahanmuuttajalapset joutuivat muita lapsia yleisemmin kiusatuiksi, fyysisesti uhatuiksi ja seksuaalisen väkivallan kohteiksi. He kokivat terveytensä heikommaksi kuin muut lapset, olivat yleisemmin väsyneitä ja oireilivat muita lapsia yleisemmin. Heillä oli muita yleisemmin ahdistuneisuutta ja koulu-uupumusta. Ensimmäisen polven maahanmuuttajalapset tupakoivat, joivat alkoholia ja kokeilivat huumeita yleisemmin kuin muut lapset.

Maahanmuuttajataustaiset pojat ilmoittivat tehneensä paljon rikkeitä. Ensimmäisen polven maahanmuuttajapojista peräti 49 prosenttia kertoi tehneensä rikkeitä viimeksi kuluneen vuoden aikana. Kantaväestöön kuuluvista pojista vastaava luku oli 21 prosenttia. Samoin tyttöjen keskuudessa rikkeiden tekeminen oli yleisintä ensimmäisen polven maahanmuuttajalapsilla. Kun valtaväestön tytöistä 15 prosenttia oli tehnyt rikkeitä toistuvasti, ensimmäisen polven maahanmuuttajatyttöistä 24 prosenttia ilmoitti tehneensä rikkeitä toistuvasti.⁴⁸

---

45 Matikka & Luopa & Kivimäki & Jokela & Paananen 2014, 10.

46 Matikka & Luopa & Kivimäki & Jokela & Paananen 2014, 13.

47 Matikka & Luopa & Kivimäki & Jokela & Paananen 2014, 14.

48 Matikka & Luopa & Kivimäki & Jokela & Paananen 2014, 18.

Kauttaaltaan maahanmuuttajataustaisten lasten arki Suomessa on huolen sävyttämää. Merkille pantavaa on, että näiden lasten suhde omiin vanhempiinsa oli huomattavasti kantaväestön lapsia ongelmallisempi. Tässä yhteydessä en käy tarkemmin pohtimaan, mitkä tekijät ovat maahanmuuttajataustaisten lasten ongelmien takana, mutta joka tapauksessa hyvinvoinnin ongelmat ja riskikäyttäytymisen yleisyys on syytä tunnistaa.

Sosioekonominen asema lapsen arjen selittäjänä

Ihmisen sosioekonomisen aseman tarkastelulla viitataan sekä aineelliseen hyvinvointiin että näiden aineellisten voimavarojen hankkimisen edellytyksiin. Aineellisiksi voimavaroiksi määrittyvät ihmisen tulot, omaisuus ja asu-
mistaso. Näiden hankkiminen puolestaan edellyttää koulutusta, ammattia ja asemaa työelämässä. Kuvatuilla sosioekonomisilla tekijöillä on selkeä ja johdonmukainen yhteys ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen.⁴⁹ Tästä johtuen on tärkeää tarkastella lapsen hyvinvoinnin taustamuuttujana lapsen huoltajien sosioekonomista asemaa.

Mikä on vanhempien toimeentulon ja lasten hyvinvoinnin välinen suhde? Palaamme hetkeksi vuonna 1987 syntyneiden lapsuuteen ja nuoruuteen. Kyseinen tutkimus osoittaa, että perheen taloudellinen tilanne siirtyy ja sukupolvistuu. Vuonna 1987 syntyneiden ikäluokassa noin 72 prosentilla toimeentulotukea saaneista oli toimeentulotukea saanut vanhempi. Mitä pidempään vanhempi oli toimeentulotukea saanut, sitä todennäköisemmin lapsi sai toimeentulotukea. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista noin 90 prosentilla oli vanhempi, joka oli saanut toimeentulotukea. Kodin ulkopuolelle oli sijoitettu 0,4 prosenttia lapsista, joiden vanhemmilla ei ollut toimeentulotuen käyttöä. Toimeentulotukea saaneiden vanhempien lapsista kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna noin kahdeksan prosenttia. Lapsista, joiden vanhemmat olivat saaneet yli 92 kuukautta toimeentulotukea, noin 24 prosenttia oli sijoitettu kodin ulkopuolelle.⁵⁰

Mitä selviää, kun tarkastelemme vanhemman koulutustaustan vaikutusta muun muassa lapsen kouluttautumiseen ja muuhun pärjäävyyteen? Lapsista, joiden vanhemmilla ei ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa, noin 38 prosentilla ei ollut peruskoulun jälkeistä tutkintoa seurannan päättyessä. Korkeasti

49 Ks. esim. Hyvinvointi ja terveyserot.

50 Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012, 27–28.

koulutettujen vanhempien lapsista vailla peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa oli noin 10 prosenttia. Lapsen vanhempien koulutusasema näkyy lapsen koulutusaseman ohella lapsen hyvinvoinnissa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapsista noin 19 prosentilla oli merkintöjä poliisin tai oikeuslaitoksen rekistereissä, kun taas matalasti koulutettujen vanhempien lapsilla vastaava luku oli noin 36 prosenttia. Toimeentulotuen käytössä ero korkeasti ja matalasti koulutettujen vanhempien välillä oli erityisen suuri. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapsista noin 10 prosenttia käytti tai oli käyttänyt toimeentulotukea. Matalasti koulutettujen vanhempien lapsista toimeentulotukea oli käyttänyt noin 43 prosenttia.⁵¹

Tarkasteltaessa lapsen sosioekonomista asemaa on tärkeää tunnistaa, että nykytutkimuksessa köyhyys nähdään laajempänä ilmiönä kuin vain kysymyksenä käytettävissä olevasta rahasta tai kertyneestä omaisuudesta. Köyhyys on yhteydessä ihmisen toimintakykyyn ja sosiaaliseen asemaan. Tämä näkökulma on oleellinen erityisesti lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin kannalta. Tällöin ymmärretään paremmin niitä mekanismeja ja suojatekijöitä, joilla voidaan vaikuttaa perheen vähävaraisuudesta riippumatta lapsen mahdollisuuteen kasvaa täyteen potentiaaliinsa ja lahjakkuuteen. Toisaalta köyhyyden materiaalisia mittareita laajempi katsanto luo edellytyksiä välttää lapsen stigmatointia – kaikki suhteellisesti tuloköyhiksi luokitellut eivät kärsi aineellisesta puutteesta, eikä etenäkään onnettomasta elämästä, ja suhteellisen köyhyysrajan yläpuolella olevat voivat kärsiä esimerkiksi aineellisesta puutteesta.⁵²

Toisaalta lapsen asemaa tarkasteltaessa emme saa romantisoida köyhyyttä vanhempien elämäntapavalinnoiksi tai yksilön vapaaksi mahdollisuudeksi säädellä yhteiskunnallista asemaansa. Lapsiperheiden toimeentulo-ongelmilla on vakavia ja johdonmukaisia negatiivisia seurauksia lapsen asemaan ja vanhempien toimintakykyyn. Kun toimeentulo on tiukoilla, heijastuu tämä tutkimustiedon valossa parisuhdeongelmina sekä vanhempien huolena kasvatukselta, lasten terveydestä, sosiaalisista suhteista ja muun muassa lapsen oppimisesta. Kiinnostavaa on tarkastella tämän huolen sukupuolittumista – äitien kuormitus toimeentulo-ongelmista on voimakkaampaa kuin isien, mikä luo yhteiskunnalle velvoitetta edistää erityisesti yksinhuoltajaäitien toimeentulon parantamista.⁵³

51 Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012, 26.

52 Karvonen & Salmi 2016, 8–9.

53 Karvonen & Salmi 2016, 3.

Lasten kokemukset köyhyyden eri ilmentymistä eivät nouse riittävästi esille Suomessa ja Euroopassa. Suomessa on erinomaiset mahdollisuudet syventää tietoa huono-osaisuudesta ja sen periytyvyydestä kehittämällä *Kouluterveyskyselyä*, joka on vuoden 2017 keväällä laajentunut perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilaisiin ja heidän huoltajiinsa. Jatkossa on mietittävä, millä kysymyksillä aihetta käsiteltäisiin ja miten voisimme lähestyä muun muassa kuluttajuuteen tai kuluttajakansalaisuuteen liittyviä aiheita. Nykyisellään *Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit* sisältävät lasten materiaalisen hyvinvoinnin mittareina ainoastaan pienituloisuusasteen ja perheen asumistilavuuden.⁵⁴

Pelastakaa Lapset ry toteutti vuonna 2015 *Lapsen ääni* -kyselyn, jonka teemana oli lasten kokemus köyhyys ja köyhyyden vaikutus lapsen arkeen. Vaikka kysely ei ollut otokseltaan edustava, lasten äänen esille nostaminen oli arvokasta. Kyselyyn vastasi yhteensä 464 iältään 7–17-vuotiasta lasta.⁵⁵

Pelastakaa Lapset ry:n raportti luo tärkeän näkökulman lapsen kokemukseen köyhyyden vaikutuksista Suomessa. Tulokset kertovat vähävaraisten perheiden lasten ensiksikin tunnistavan perheen pienituloisuuden. Toisekseen huono-osaisuus ilmenee heikompana asemana niissä kasvatuksen ympäristöissä, joiden pitäisi olla paremmin ”suojattuja” yhteiskunnalliselta eriarvoisuudelta. Tästä osoituksena on, että koulujen luokkarekiltä oli jäänyt perheen vähävaraisuuden takia pois usein tai joskus 38 prosenttia perheensä köyhäksi ilmoittaneista lapsista.⁵⁶

Sananen loppuksi

Lainsäädäntö luo ainoastaan normatiivisen kehikon hyvälle lapsuudelle ja huoltajavastuulle, mutta ei määrittele erilaisia lapsuuksia tai perheitä. Lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta hyvä hoiva voi toteutua tai olla toteutumatta monissa erilaisissa ”kokoontuloissa”. Tässä artikkelissa olen pyrkinyt tarkastelemaan muutamista valituista näkökulmista, mitä tiedämme lapsen hyvinvoinnista eri perhetilanteissa tutkimustiedon valossa.

Hyvä hoiva ei ole lista tiettyjä ulkoisesti havaittavissa olevia asioita, joiden perusteella voisimme sellaisenaan todeta hyvän hoivan toteutumisen tai toteutumattomuuden. Voisimme pikemminkin puhua riittävästä hoivasta

54 Ks. Lapset, nuoret ja perheet / Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit.

55 Pelastakaa Lapset 2015, 3.

56 Pelastakaa Lapset 2015, 4.

hyvän sijaan. Pohdittaessa lapsen asemaa erilaisissa perheissä oleellista on tunnistaa, että kyse on yksilöllisistä tarpeista. Hoiva, hyvä tai huono, asemoituu aina suhteessa lapsen tarpeisiin. Toisen lapsen kohdalla hoiva voi olla riittävää, kun toisen kohdalla se ei anna riittävää tukea lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Eikä kyse ole vain eri ikäkausista, vaan myös samassa kehitysvaiheessa olevista lapsista erilaisine persoonallisuuksineen ja temperamentteineen.

Suomessa lasten hyvinvointi on monella mittarilla tarkasteltuna vahvaa. Esimerkiksi *Kouluterveyskyselyistä* ja *PISA-tutkimuksista*⁵⁷ ilmenee, että lasten kokema hyvinvointi on laajaa ja elämä lasten oman arvion mukaan myönteistä. Edellä pohtimani Suomen lainsäädäntöön kirjatut hyvän hoivan ja kasvatuksen tavoitteet tai ideaalit toteutuvat siten käytännössä yllättävän hyvin. Huolipuhe, jota lapsuuteen ja vanhemmuuteen julkisessa keskustelussa liitetään, voikin heijastaa enemmän yhteiskuntamme arvoja kuin vallitsevien ongelmien syvyyttä.

Matka tähän ei ole ollut yksiselitteinen ja helppo. Lapsen asema perheessä, ihmiskunnan ja yhteiskunnan yhdessä tärkeimmistä perusyksiköistä, on muotoutunut vaihteittain. Näkemyksiä lapsuuden historiasta voimme tarkastella esimerkiksi seuraavien kolme vaiheen kautta. Ensimmäisessä vaiheessa lapsen ja aikuisten välillä ei tehdä erityistä eroa. Lapset ovat pieniä aikuisia, lapsuus ei ole oma erityinen kehitysvaihe. Toisessa vaiheessa, joka on ollut ajallisesti pisin, tunnustetaan lapsuuden erityislaatu. Lapsi on pieni ihminen, joka tarvitsee rakkautta ja on herkkä eri vaikutteille. Kolmannessa vaiheessa ymmärretään lapsen erillinen maailma, jossa lapsi ei pysty käsittämään aikuisten maailmaa, ja siksi lapsuus on korvaamattoman tärkeä ihmisen kehitysvaihe.⁵⁸

Lapsuutta korvaamattoman tärkeänä kehitysvaiheena korostavat havainnot, joita olemme tehneet perheen todellisuuden ja vanhempien voimavarojen merkityksestä sekä lapsen itse kokemaan että esimerkiksi rekisteritietojen valossa avautuvaan hyvinvointiin. Lapsuuden seuraavaa eli neljättä historiallista kehitysvaihetta saattaakin määrittää kykymme erotella lapsuuden eri kasvuympäristöjen vaikutusta lapsen asemaan yhteiskunnassa ja perheessä. Huomio on yksilön ohella yhä enemmän lapsen kasvuympäristössä, jota säätelemällä ja kehittämällä lapsilähtoisemmäksi voimme saada yksilön kehittymään täyteen potentiaaliinsa. Tähän asti diagnosoiva

57 Ks. esim. PISA-tutkimus: Suomalaisnuoret tyytyväisiä elämäänsä 2017.

58 Hirsjärvi & Laurinen 2004, 124.

ote on ollut kiinni yksilöön liittyvissä tekijöissä, joita emme niitäkään aio toki ohittaa. Yhteiskuntapolitiikan kannalta tämä luo uusia mahdollisuuksia turvata jokaisen lapsen oikeus hyvään elämään ja osuuteen yhteiskunnan voimavaroista.

Nykyisellään on vallitsevaa puhua lapsista yhtenä ryhmänä. Lapsia yhdistävänä tekijänä ikä on lopulta vain yksi näkökulma yksilön hyvinvointiin, asemaan omassa perheessä ja koko yhteiskunnassa. Oleelliseksi nousee käsitys lapsen yksilöllisestä asemasta, jossa hän ei sellaisenaan ole ryhmänsä edustaja. Tämä on tärkeää tunnistaa, kun pohditaan lapsen asemaa erilaisissa perheissä. Sama havainto liittyy lapsen asemaan edustuksellisen osallisuuden rakenteissa. Tavatessani lapsiasiavaltuutettuna esimerkiksi oppilaskunnan hallitusta, kunnan nuorisovaltuuston jäseniä tai lasten parlamentin toimijoita koen heidän edustavan itseään. Lapsi ei ole ryhmänsä edustaja – ei hyvässä, eikä huonossa.

Oleellista on tunnistaa lapsen oikeudet ja hyvinvointi universaaleina jokaiseen lapseen yhtäläisesti liittyvinä tekijöinä. Tällöin merkitykselliseksi ei nouse pohdinta perheiden moninaisuudesta tai erilaisuudesta, vaan lapsen oikeuksista ja hyvinvoinnista riippumatta perhetaustasta. Kyse on lapsen elämästä. Toisaalta samalla on muistettava, että lapsen oikeudet ja hyvinvointi universaaleina tavoitteina ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia. Vaikka YK:n lapsen oikeuksien sopimus luo perustan kaikkien lasten oikeuksien toteutumiselle yhtäläisesti koko maailmassa, on ymmärrettävä eri maiden kasvatuskulttuureja – toinen asia on, mikä on tavoitteellinen asiointi.

Lopuksi on vielä todettava, että Suomen suunta on huolestuttava. Eriarvoisuus on syventymässä, ja lapsen perhetausta määrittelee yhä voimallisemmin lapsen elämää ja tulevaisuutta. Voimme puhua esimerkiksi sosioekonomisista terveyseroista. Perheen terveystottumukset siirtyvät ja periytyvät. Perheen hyvä taloudellinen tilanne vaikuttaa monella tasolla: lasten ja vanhempien parempana vuorovaikutuksena, luokkatovereilta saatuna vahvempänä tukena koulussa, lasten ilmoittamana vähäisempänä psykosomaattisena oireiluna. Pitkään Suomi oli tämän kehityksen mallimaa. Nyt kehitys on heikkoa sekä yksilöiden että yhteiskunnan kannalta.⁵⁹

Lasten nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä yhteiskuntien ja ihmiskunnan kestävyyskannalta ratkaisevaksi nousee, onko kansalaisilla ja poliittisilla päätöksentekijöillä yhteistä tajua ymmärtää ja motivaatiota kiinnostua lasten moninaisuudesta, monista eri lapsuuksista ja näiden taustalla olevasta

---

59 Ks. esim. Kansainvälinen WHO-Koululaistutkimus osoittaa: Suomalaisnuorten terveyserot kasvussa.

yhteiskunnallisesta dynamiikasta. Tässä artikkelissa olen valottanut tätä moninaisuutta viidestä näkökulmasta: mielenterveyden oireilun, lastensuojelun, perhemuotojen muutoksien, maahanmuuttajataustaisten lasten kokemuksien ja sosioekonomisten erojen kannalta.

Mooseksen toisessa kirjassa lapset laitetaan vastaamaan isiensä pahoista teoista kolmanteen ja neljanteen polveen vanhan Raamatun käännökseen mukaan. Lapsiasiavaltuutetun näkökulmasta meidät kaikki on sekä yksilöinä että yhteiskuntana laitettava vastaamaan niistä teoista, joilla tänä päivänä syvennämme ja vauhditamme sukupolvista huono-osaisuuden ja syrjäytymisen kierrettä. Olemme tästä vastuussa jopa viidenteen ja kuudenteen polveen.

Lähteet ja kirjallisuus

Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta

1991 Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060> (viitattu 2.6.2017).

Avioliittolaki

1929 Avioliittolaki 234/1929. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234> (viitattu 2.6.2017).

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika

2016 Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitokset raportti 3/2016. Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Laurinen, Leena

2004 Lempeästi mutta lujasti. Suomalaisia sanontoja ja arkiuskomuksia kasvatuksesta. Helsinki: WSOY.

Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna

2016 Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74821/Rap_2016_22.pdf?sequence=1 (viitattu 30.5.2017).

Hyvinvointi ja terveyserot
<https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus>
(viitattu 5.6.2017).

Kansainvälinen WHO-Koululaistutkimus osoittaa: Suomalaisnuorten terveyserot kasvussa

2012 <https://www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2012/05/tiedote-2012-05-02-10-24-04-417758> (viitattu 5.6.2017).

Kouluterveyskysely
<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely> (viitattu 5.6.2017).

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
1983 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> (viitattu 2.6.2017).

Lapsen oikeuksien yleissopimus
<https://www.pelastakalapset.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-yleissopimus-kokonaisuudessaan/> (viitattu 5.6.2017).

Lapset, nuoret ja perheet
Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/haku?g=354> (viitattu 5.6.2017).

Lapsiasiavaltuutettu

2016 Tutkimusaloite koulukoteihin sijoitettujen lasten kuulemiseksi. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/04/Tutkimusaloite_koulukotinuorten_kuulemiseksi-19.4.2016.pdf. (viitattu 5.6.2017).

2017 Onko lapsella oikeusturvaa? Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2017/04/LA_vuosikirja_2017_.pdf (viitattu 5.6.2017).

Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla

2016 Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Toim. Sakari Karvonen & Minna Salmi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 30/2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1 (viitattu 30.5.2017).

Lastensuojelulaki

2007 Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (viitattu 5.6.2017).

Matikka, Anni & Luopa, Pauliina & Kivimäki, Hanne & Jokela, Jukka & Paananen, Reija

2014 Maahanmuuttajataustaisten 8. ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi. Kouluterveyskysely 2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 26/2014. Helsinki: Suomen Yliopistopaino.

Nätkin, Ritva

2003 Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. – Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Toim. Hannele Forsberg & Ritva Nätkin. Helsinki: Gaudeamus / Yliopistokustannus University Press Finland. 16–38.

Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Rämö, Antti & Gissler, Mika

2012 Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitokset raportti 52/2012. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102984/THL_RAPO52_2012_web.pdf (viitattu 30.5.2017).

Pelastakaa Lapset

2015 Entten tenttien pelistä pois! Lapsen ääni 2015 -raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta. http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/04/25094856/Lapsen_aani_raportti_SUOMI.pdf (viitattu 5.6.2017).

PISA-tutkimus: Suomalaisnuoret tyytyväisiä elämäänsä

2017 Tiedote 19.4.2017. <https://ktl.jyu.fi/pisa/ajankohtaista/t190417> (viitattu 5.6.2017).

Raamattu

1933 Raamattu. Vuoden 1933 kirkolliskokouksen käyttöön ottama suomennos.

Rissanen, Antti

2016 Perhemuodon yhteys nuoren hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen. Erityistarkastelussa vuoroasuminen. – Yhteiskuntapolitiikka 3/2016, 247–258.

Sévon, Eija & Notko, Marianne

2008 Perhesuhteiden omalakisuus. – Perhesuhteet puntarissa. Toim. Eija Sévon & Marianne Notko. Helsinki: Palmenia. 13–26.

Suomen virallinen tilasto (SVT)

Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. Vuosikatsaus 2015.

Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 5.6.2017].

Saantitapa: [http://www.stat.fi/til/perh/2015/02/](http://www.stat.fi/til/perh/2015/02/perh_2015_02_2016-11-25_tie_001_fi)

[perh_2015_02_2016-11-25_tie_001_fi](http://www.stat.fi/til/perh/2015/02/perh_2015_02_2016-11-25_tie_001_fi) Siviilisäädyn muutokset

[verkkojulkaisu]. ISSN=1797-6413. 2016. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 5.6.2017].

Saantitapa: [http://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/](http://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/ssaaty_2016_2017-04-20_tie_001_fi.html)

[ssaaty_2016_2017-04-20_tie_001_fi.html](http://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/ssaaty_2016_2017-04-20_tie_001_fi.html)

Tilastokeskus

Käsitteet: lapsi. <http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/lapsi.html#tab1> (viitattu 5.6.2017).

html#tab1 (viitattu 5.6.2017).

Käsitteet: perhe. <http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/perhe.html>

(viitattu 5.6.2017).

Uusi sivistyssanakirja

2000 Uusi sivistyssanakirja. Toim. Annukka Aikio & Rauni Vornanen. Helsinki: Otava.